

Ученые записки Таврического национального университета им. В.И. Вернадского
Серия "Филология. Социальные коммуникации". Том 24 (63). 2011 г. №4. Часть 1. С.285-290.

УДК 007: 304: 070

ПІОНЕРСЬКІ ПОСТУЛАТИ ВИХОВАННЯ ПІДРОСТАЮЧОГО ПОКОЛІННЯ (ЗА МАТЕРІАЛАМИ ЖУРНАЛУ «ОКТЯБРЬСКИЕ ВСХОДЫ»)

Сидоренко О. О.

*Інститут журналістики Київського національного університету
імені Тараса Шевченка, м. Київ, Україна*

*У статті проаналізовано публікації журналу «Октябрьские всходы» (Харків,
1924-1930), що сприяли утвердженню принципів, закладених в основу законів юних
піонерів.*

Ключові слова: *піонер, виховання, періодика.*

Актуальність дослідження. В різні часи проблема виховання особистості набирає тих рис і характеристик, які диктує та чи інша епоха, політично-економічні чинники, культурно-духовні пріоритети суспільства. Це стосується і формування морально-етичних і патріотичних рис підрастаючого покоління. Значна роль у цих процесах належить пресі. Хоча дослідники неодноразово зверталися до питання соціалізації молоді особистості, цілеспрямованого «комуністичного виховання юнацтва», але варто простежити ці процеси без ідеологічних упереджень. Окремі монографії, дисертації, статті брали до уваги «літописи піонерії» – газети і журнали, що видавалися у СРСР із 20-х рр. ХХ ст. і служили безпосередньо справі виховання дітей «у революційних традиціях партії». Це, зокрема, дослідження М. Холмова, А. Токарської, Н. Марченко, Л. Ільїної, Ю. Богатирьової, М. Алексєєвої та ін.

Мета цієї статті – з'ясувати основні постулати виховання молодого покоління у 20-х рр. ХХ ст. *Об'єктом* дослідження слугують публікації журналу «Октябрьские всходы».

Починаючи з 1921 р., поступово формується однотипний ідеологічний характер більшості видань, призначених для дитячої аудиторії. Створення осередків «організованих дітей» (спартаків, юних лєнінців, піонерів, жовтенят) під проводом комсомолу та пролетарської партії спонукають до утвердження ідеологічно однорідних видань. У Радянській Україні чимало назв газет і журналів для дітей досить схожі, як-от: «Будь готов» чи «Будь напоготові!» (у Сумах та Катеринославі), «Бюлетень райштабу... піонерів...» (Київ, Харків, Артемівськ), «Піонерія». У деяких назвах присутні популярні на той час слова: «піонер», «більшовиченята», «жовтень», «лєнінський» («Київський піонер», «Більшовиченята», «Діти Жовтня», «Жовтенята», «Діти села – в піонери», «Піонер прикордоння», «Лєнінська смена», «Юний лєнінець», «Октябрьские всходы» та ін.).

У 1922 р. були сформовані перші Закони юних піонерів: «1. Піонер відданий робітничому класу і комунізму. 2. Піонер – друг і брат кожному іншому піонеру і

комсомольцеві. 3. Піонер чесний і правдивий. Його слово – як граніт. 4. Піонер дисциплінований. 5. Піонер щоденно допомагає трудовим побратимам у будівництві комуністичного суспільства. 6. Піонер любить і поважає корисну працю. 7. Піонер чистий у думках, словах і на ділі» [2, с. 32].

Водночас була сформульована «Урочиста обіцянка юних піонерів»: «Чесним словом обіцяю, що буду вірний робітничому класу, щодня допомагатиму своїм побратимам, знаю Закони піонерів і буду їх виконувати». Існував також текст «Залізного закону юних піонерів»: «Буду прагнути завжди і всюди, де можна, одержати знання, щоб застосувати їх на користь трудящим» [2, с. 32]. Саме цим законам, обіцянкам і принципам мали відповідати і завдання дитячої преси на Радянській Україні, починаючи з 20-х рр. ХХ ст.

У постанові ЦК ВКП(б) від 23 липня 1928 р. аналізувалися кількісні та якісні досягнення комсомольської і дитячої преси в СРСР, зверталася увага на «підвищення її питомої ваги», але водночас констатувалися і «великі хиби». Вказувалися й основні завдання: «комуністичне виховання робітничої і селянської молоді, впровадження в юнацьке середовище бойових традицій більшовицької партії, залучення молоді через юнкорівський рух та інші форми організаційної роботи преси до безпосередньої участі в соціалістичному будівництві, виховання в неї пролетарської класової непримиренності в боротьбі з негативними явищами в галузі побуту і господарсько-культурного будівництва» [2, с. 158].

Ці завдання покладені в основу діяльності редакцій піонерських журналів – «Червоні квіти» (Харків, 1923-1931), «Більшовиченята» (Київ, 1924-1931), «Октябрьские всходы» (Харків, 1924-1930) та ін. Останній із них – двотижневий ілюстрований часопис для дітей шкільного віку видавався під керівництвом Головоцвиуху Народного комісаріату освіти України з 25 січня 1924 р. у Харкові. Видавцем зазначено Державне видавництво України, а творчими справами займалася редакційна колегія.

У зверненні «До читачів» говорилося про корисність подібного видання, яке необхідно поставити «на правильні рейки», щоб журнал був і серйозним, і веселим. Редакція писала: «Нам приходится идти по тропинке, ведущей в густой, дремучий лес премудрости и серьезности и тут же поворачивающей на залитые солнцем веселые лужайки. По взбаламученному морю жизни мы не хотим проплыть беспечно на подобие уличного мальчишки, который, весело попрыгивая, с одинаковым интересом проносится и мимо пожара, и мимо строящегося здания, ввязывается в буйствующую толпу драчунов и может присоединиться к стройным рядам демонстрантов. Но, с другой стороны, мы не хотим походить и на скучного буку, который, упершись глазами в ноги, с видом ученого гуся шествует торжественно и важно тогда, когда нужно просто смеяться и веселиться» (1924. – № 1. – С. 1).

Як зазначала дослідниця піонерської преси України М. Наумова, своє завдання творці журналів вбачали у тому, щоб «готувати духовну поживу для молоді, виховувати її на принципах соціалістичного світогляду шляхом підбору такого літературно-художнього матеріалу, який розбудив би духовні, індивідуальні здібності дитини і привчив би до колективних форм життя» [1, с. 25].

ПІОНЕРСЬКІ ПОСТУЛАТИ ВИХОВАННЯ ПІДРОСТАЮЧОГО ПОКОЛІННЯ (ЗА МАТЕРІАЛАМИ...

У журналі «Октябрьские всходы» існували постійні рубрики та сторінки, які з номера в номер заповнювалися відповідним матеріалом: «Детское движение», «Наука и жизнь», «Беседы о чтении», «Наша связь», «Что я видел», «Календарь природы», «Почтовый ящик» та ін. Як правило, кожний номер відкривався передовою статтею політичного характеру («Капитализм будет уничтожен!», «Страшное десятилетие», «Международная детская неделя», «Пионер – всем ребятам пример», «Пять лет КИМа», «Февральские дни», «Ленинский набор», «Великий смотр» та ін.).

Замітки, повідомлення, дописи з Чернігова, Одеси, Сум, Харкова, Києва та інших міст і містечок, сіл і селищ найчастіше друкувалися в рубриці, присвяченій дитячому руху. Шкільні колективи, бригади та загони піонерів, вожаті й учителі, пікори (піонерські кореспонденти), ленкори (ленінські кореспонденти), диткори (дитячі кореспонденти) розповідали про повсякденні справи «будівництва соціалізму». Схожим був і відділ «Наша связь», де подавалися листи піонерів. Скажімо, «Что я видел», «В часы досуга» та ін. Тут трапляються підписи: юнкор С. Епштейн, ленкор А. Красам, пікор Л. Левін, ленкор Радченківна, юний лєнінець Я. Старчевський, піонери Лєна, Поля і Соня та ін. Зустрічаються також цікаві псевдоніми: Пікорський, Пікор Лютневий («пикор Февральский»), Граніт Комінтерн, Юна Ленінка, Владлен, Зміна.

Широко представлені на шпальтах «Октябрьских всходов» художні твори. В основі найчастіше лежали сюжети з революційної боротьби і піонерського руху, розповіді про міжнародну солідарність, розвінчування буржуазної культури. Наприклад, це оповідання «105 верста», «Его взяла Октябрьская революция», «К своим», «Маленький большевик», «В шестой продольной» О. Фролова, «Политконтролер Мишка» та «Меня арестовали в Берлине» Яна Ларрі, «Товарищеский суд» і «Ваня-механик и Шура-летчик» Л. Андрєєва, «Ваня-Спартак», «У костра», «Павлик» Г. Фрідмана, «Вязаночка» М. Рудермана, «Птенцы желторотые» і «Как казан с плугом меж собой спор вели» Сергія Вєтліга. Подібні ідеї, хоча з деякими акцентами романтики і лірики, переважають і в поетичних доробках: «Подполье» Г. Портнова, «Лето» та «Осень» Г. Агнівцева, «Про луну-лодочку» і «Зимняя песенка» Вячеслава Єзерського, «Ты уедешь сражаться» М. Мартине. Свої вірші запропонували й школярі: піонер Шелканов написав «Ленинцам», 13-літній Ш. Мазлах – дві поезії «Спартаки» і «Первое мая».

Значна частина журнальних сторінок відводилася публікаціям про Великий Жовтень, розповідям про справи В. І. Леніна, спогадам учасників революції та перші роки радянського будівництва. Французький літератор Анрі Барбюс опублікував роздуми «Пусть не будет более войны» (1924. – № 11), до річниці Комуни редакція запропонувала вірш В. Гюго «На баррикады» та оповідання І. Еренбурга «Трубка коммунара», а також етюд Лєссагарє «Маленькие коммунары». М. Миронов подав цикл нарисів із історії комсомолу: про створення спартаківських загонів та їхньої преси (1924. – № 1, 3), про спартаківців Німеччини (1924. – № 5/6, 7), формування табору-комуни (1924. – № 8), спогади про трипільську трагедію (1924.

– № 17), ворожнечу зі скаутами (1924. – № 9), комсомол і дні Жовтня (1924. – № 15/16), народження комсомольських організацій (1925. – № 18) і т.д.

Варто згадати, що в цей час для піонерів України було видано довідник «Спутник юного ленинця», де визначалися особистості як приклад для наслідування. Серед них – К. Маркс, Ф. Енгельс, В. Ленін, Спартак, К. Лібкнехт, Р. Люксембург, Артем, Г. Петровський, Т. Шевченко [3, с. 123]. У подібному збірнику «Спутник юного пионера» навіть пропонувалися ігри, що відповідали «статусу» піонера: «Товаришу, виручай», «Піонер», «Зіпсуй телеграф фашиста», «Вороже багаття», «Ком-со-мол», «Червона іскра», «Револьюційний оповідач» та ін. [4, с. 203]. Таким чином виховувалися в молодого покоління не тільки загальні людські морально-етичні принципи (оволодівати знаннями, бути працьовитим, правдивим і чесним, дбати про здоров'я, дисципліну і відповідальність і т.д.), а й суто ідеологічні: «вірний Радянській владі і стоїть на сторожі інтересів робітників і селян», «готується стати чесним і свідомим комунаром у лавах КСМУ», «у лавах міжнародної армії трудящих бореться за комунізм» і т.д. Ці звичай і закони юних ленинців неодмінно знаходили відображення у художній творчості, інформаційних та аналітичних публікаціях піонерської преси, дописах юних кореспондентів.

Популярним жанром на сторінках журналу «Октябрьские всходы» можна вважати нариси про соціалістичне будівництво. Зокрема, у 1924 р. опубліковані: «Химия против войны» М. Ароновича, «Новейшие радиодостижения» О. Пильчевського, «Солнце и радий» і «Путешествие в другие миры» О. Панова, «Успехи авиации» Б. Фаерштейна. Про нові заводи та фабрики писали Владко («Красный мельник»), Афро («Там, где сочный, молочный»). Цикл нарисів про відродження промисловості на Україні подав Ветлугін («В царстве угля», «На болотных топях», «В соляных недрах», «Черная кровь», «Как рождается газета»).

На сторінках журналу велося листування з читачами та авторами. У «Поштовій скриньці» часто можна було прочитати критику та пояснення, чому той чи інший твір, надісланий до журналу, не може бути надрукований. Наприклад: Миколі Чопу з Харкова відмовили у публікації оповідання про бійку хлопців, бо «свідомі піонери ніколи не затівають бійки», а міркування про навчання, боротьбу і комунізм позбавлені будь-якого ґрунту; П. В. Богуславцю (м. Зіньків) пояснювали, що «побут попів для дітей зовсім не цікавий», а автор «не має жодного уявлення про читачів нашого журналу»; С. К. (Харків) повідомили: оповідання «Сон піонера» не підходить, слід змальовувати реальне життя і роботу юних ленинців, а не «їхні сни і мрії про Індію»; Б. Полькамену (Харків) після детальної характеристики творів зроблено висновок: «коли пишете вірші, думайте, що ви пишете» (1924. – № 10. – С. 15).

Передплатна акція на журнал «Октябрьские всходы» 1924 р. подавалася в оригінальній формі – у вигляді вірша (спочатку відбувався «суд» над журналом, потім звучав заклик до передплати), надрукованого, як у В. Маяковського, «сходами»:

И в это воскресенье

*собрание звена
вынесло
постановление
про детский
журнал:*

ОБЯЗАТЕЛЬНО ДЛЯ КАЖДОГО ЗВЕНА

*Внести в свои расходы
подписку
на детский журнал
«Октябрьские всходы»*

Подтянись!

*Дружней,
ребята!
Поддержите
свой*

журнал!

*чтобы к году
двадцать
пятому*

БЕЗ ЖУРНАЛА –

НИ ЗВЕНА! (1924. – № 18).

У зверненні до читачів редакція писала: «Создать журнал для детей дело трудное. Эти трудности нами преодолены. Много труда и усилий затрачено на это дело, израсходованы значительные материальные средства, но у пролетарских детей есть свой журнал. Сейчас перед нами другая задача – удешевить журнал, сделать его доступным для широких, пролетарских детских масс... Дети рабочих и крестьян! Объединяйтесь вокруг нашего журнала. Подписывайтесь на журнал **«Октябрьские всходы»**. Не должно быть ни одного детдома, ни одного детколлектива не подписавшегося на наш журнал. Читайте и распространяйте журнал **«Октябрьские всходы»** (1924. – № 19/20. – Обкл.).

На сторінках журналу розгорілася дискусія про те, чи варто змінювати імена. У замітці пікора Крамара говорилося: «Звичайно революційні імена в загонах давалися деяким товаришам, які відзначилися у загоновій роботі; наприклад: Гриші дали ім'я Владлен, і він цим іменем дорожить і всюди намагається бути іншим за приклад. Він прагне бути таким же, як Ленін, тобто принести користь суспільству. Але якщо Гриша-Владлен покаже себе в організації, як хлопець, який ні до чого не прагне, то він не гідний імені, яке він має» (1924. – № 19/20. – С. 13). Кореспондент наголошує також на тому, щоб частіше серед піонерів проводили бесіди про імена, які давали дітям при хрещенні попи (Павло, Гаврило, Микола), адже це все – «імена «святих», а хіба ми, піонери, у святих віримо? Ми тільки віримо в справу борців за революцію – от у що ми віримо!».

В іншій замітці юний піонер А. Лебедев наполягав: змінювати імена не треба! На його думку, революційних імен не так багато (Кім, Владлен, Револьд); якщо всі

піонери захочуть змінити своє ім'я, то виникне плутанина з однаковими назвами; до того ж ці імена не скорочуються (якщо Іван – це Ваня, а Микола – це Коля і т.д., то ні Кіма, ні Владлена не можна «зменшити»). По-друге, не слід відштовхувати піонерів від себе «неорганізованих дітей», протиставляти себе, навпаки, слід згуртуватися й залучати в свої лави. Наприкінці юнкор підсумовує: «Справа не в назві. Чимало дітей беруть нове ім'я і думають, що вони ведуть боротьбу зі старим ладом. Вони помиляються. Революційними треба бути у справах, а не за назвою» (1924. – № 19/20. – С. 13).

Висновки. Загалом, можна стверджувати, що харківський журнал «Октябрьские всходы» цілком відповідав своїй назві – виховував покоління дітей у дусі революційних традицій Жовтня, виконував місію духовного наставника, агітатора та пропагандиста ленінських ідей. Основними морально-етичними, поведінковими настановами стають для молодого покоління принципи, закладені в основу законів юних піонерів.

Список літератури

1. Наумова М. Смело смотрите вперед... / Мария Наумова // Детская література. – М., 1979. – № 3. – С. 25-29.
2. Піонерія України. 1917-1941: зб.; [Документи, спогади, фотографії / уклад. І. С. Вавилов]. – К.: Молодь, 1979. – 320 с.
3. Спутник юного ленинця. – Харьков, 1924. – 196 с.
4. Спутник юного пионера. – Харьков, 1925. – 228 с.

Сидоренко О. А. Пионерские постулаты воспитания подрастающего поколения (по материалам журнала «Октябрьские всходы») // Ученые записки Таврического национального университета им. В.И. Вернадского. Серия «Филология. Социальные коммуникации». – 2011. – Т.24 (63). – №4. Часть 1. – С.285-290.

В статье проанализированы публикации журнала «Октябрьские всходы» (Харьков, 1924-1930), утверждающие основные принципы, заложенные в основу законов юных пионеров.

Ключевые слова: пионер, воспитание, периодика.

Sydorenko O. O. Pioneers issues of the young generation upbringing (publications of the magazine “Oktjabrskije wshody / October’s young growth”) // Uchenye zapiski Tavricheskogo Natsionalnogo Universiteta im. V.I. Vernadskogo. Series «Filology. Social communicatios». – 2011. – V.24 (63). – №4. Part 1. – P.285-290.

The article deals on the publications of the magazine “Oktjabrskije wshody / October’s young growth” (Kharkiv, 1924-1930), that realized the basis of the young pioneer’s duties.

Key words: pioneer, upbringing, periodicals.

Поступила до редакції 29.06.2011 р.